

סקירת ספרים חדשים

בעריכת עינת לביא

פיתוח שירותים חברתיים בחברה מתהווה: מסע אישי

מאיר חובב

הוצאת כרמל, 2020. 263 עמודים

סוקרת: מלי שחורי ביטון

במבוא לספרו **פיתוח שירותים חברתיים בחברה מתהווה: מסע אישי** מעיד ד"ר מאיר חובב כי ביקש להשיג שתי מטרות עיקריות: האחת, להציג את פעילותו במסגרות שונות, את התובנות שהפיק ממנה ואת ההשפעות שהיו לה; והאחרת, לשזור את תחומי הפעילות האישית לתמורות שחלו בתחומים הללו לאורך השנים. שתי המטרות מושגות באמצעות הצגת נרטיב אישי המגובה בספרות מקצועית עשירה, המספקת תמונת מצב אובייקטיבית ומשקפת את מצב הידע בתחומים המגוונים המוצגים בספר. כך, לצד תיאור ההתפתחות האישית והשינויים האישיים, מתוארים שינויים מערכתיים שהשפיעו על דרכו המקצועית ועל הבחירות המקצועיות שעשה במהלך השנים, וגם על החברה הישראלית. בתוך כל אלה שזורים כחוט השני גם קורות חיי המשפחה ואהבתו למשפחתו, לרעייתו חגית ולמשפחתה ה"ייקית", לילדיו ולנכדיו.

בספר ארבעה שערים: ילדות, נעורים ובגרות; פעילות בשירות המדינה; פעילות בתקופת הגמלאות – עשייה והתנדבות; סיכום: אבני דרך של פעילותי ותובנות אישיות וניהוליות.

השער הראשון פותח בתיאור תקופת ילדותו והתבגרותו של מאיר במושב תל עדשים. מאיר נולד ביולי 1934, בן זקונים למשפחת חלוצים ששורשיה בחברה חסידית מאוקראינה. סיפורו האישי מילדות ועד בגרות משולב בתיאורים הקשורים בהיסטוריה של עם ישראל באותה עת (למשל חוויות ילדות מליל ה"שבת השחורה", אז בילה אצל דודתו בתל אביב. בהמשך, חשיפה לקליטת עלייה במסגרת ההדרכה במעברות וביישובי עולים, ועוד). לצד ילדות מאושרת בבית עשיר בתרבות ובערכים המושתתים על אמונה, חסד ונתינה, מתוארים האתגרים שעמדו בפני

המשפחה, כמו בפני שאר החלוצים במושב, לקיים משק חקלאי מעורב (רפת, לול פלחה ומטעים) שייתן מענה למחסור הכלכלי, ובד בבד לשמור על הביטחון ולהבטיח את אדמות היישוב ויבולן. בראייה רטרופקטיבית מתאר המחבר את הילדות, ההתבגרות וההתנסויות במסגרות השונות (שירות צבאי, נישואים ואוניברסיטה) כהתנסויות מעצבות וכהכנה לחייו הבוגרים.

בשער השני, חלק הארי של הספר, מתוארת פעילותו בשירות המדינה, הנפרסת על פני ארבעה עשורים. בגיל 25, לאחר שסיים את לימודי התואר הראשון באוניברסיטה העברית, התגייס מאיר לשירות בתי הסוהר. במשך כשנתיים עסק במחקרי הערכה, ראשונים מסוגם באותה עת, שבחנו תהליכים הקשורים בתחום הקרימינולוגי (מניעי העבריינות) והפנולוגי (טיפול בעבריינים ושיקום). בגיל 27 הצטרף לשורות המשטרה. הוא מילא בה שורה של תפקידים, הקים את מדור הנוער במטה הארצי ועמד בראשו. בהמשך נטל חופשה ללא תשלום לצורך לימודי תואר שלישי בארצות הברית.

עם שובו ארצה מונה מאיר למנהל שירות המבחן לנוער במשרד הסעד, כשם המשרד אז (1973). הידע והניסיון הרב שצבר בתפקידו ובלימודיו מלווים בתיאורים המאפשרים הצצה מרתקת לנוהגים ולאווירה שליוו את המדינה בכלל, ואת השירותים בעלי הרגישות החברתית שהיה מעורב בהם. עקב משבר במשרד הסעד, נקרא מאיר להקים את האגף לטיפול באדם המפגר, ולעמוד בראשו. היה זה תפקיד רגיש במיוחד, שכלל ניהול של מסגרת פנימיות ומוסדות, ותרם לפיתוח ולקידום דרכי הטיפול וההתערבות בקרב אוכלוסיות עם מוגבלויות. בזמן שניהל את האגף הוזמן מאיר ללמוד במכללה לביטחון לאומי, במסגרת מדיניות שביקשה לשלב במכללה תלמידים אזרחים שייצגו בדיונים את משרדי הממשלה ואת חלקם בביטחון הלאומי של ישראל. באופן רשמי הוא הוגדר תלמיד, אך במקרים רבים האזינו המרצים והלומדים לתיאור ולניתוח מצבים שהכיר מאיר מניסיונו, וללקחים שחלק עם בכירים שלימדו ולמדו עימו.

עם סיום הלימודים במכללה, לאחר שנים של ניהול האגף לטיפול באדם המפגר, נקרא מאיר לנהל את אגף הנוער, צעירים ושירותי תקון במשרד העבודה והרווחה. במסגרת זאת הוא היה מופקד על מגוון רחב של שירותים, ובהם מפת"נים (מפעלים לתעסוקת נוער), אחריות לקידום נוער וצעירים בסיכון, רשות חסות הנוער – כולל פנימיות נעולות לצעירות ולצעירים עוברי חוק, השירות לנשים ולנערות ועוד. היה זה תפקיד בכיר שבצידו אתגר מקצועי, ניהולי ואישי. ניהול האגף חייב ידע מקצועי מקיף בד בבד עם גמישות מחשבתית וניהולית בטיפול בסוגיות רגישות שנגעו בכל רובדי החברה הישראלית. על כל אלה הוענק למאיר בשנת 1999, ערב צאתו לגמלאות, פרס חזני. בנימוקים לקבלת הפרס, לאחר פירוט ההיסטוריה המקצועית שלו, נכתב כך:

ד"ר מאיר חובב הינו חלוץ, יוזם ומפתח שירותים חדשים בתחום הנוער והעבודה הסוציאלית [...] קידם קשרים בינלאומיים [...] ייצג את ישראל בוועדות בינלאומיות ובסמינרים ברחבי העולם בתחומי הרווחה השונים [...] בכל תחום בו עבד פיתח את

נושא המחקר והכתיבה המקצועית [...] הוא תרם לפיתוח השירותים בתחום הפיגור השכלי ועבריינות (חובב, 2020, עמ' 171).

השער השלישי מציג את פעילותו של מאיר לאחר יציאתו לגמלאות, בשנת 2000. מאז ועד לכתיבת הסקירה (פברואר 2022) הקים מאיר עמותות, ניהל ארגונים בתחומי חברה מגוונים ויעץ להם, והכול בהסתמך על ידע וניסיון רבי שנים. במקביל הוא הקפיד להעביר את הידע שרכש בקורסים שלימד באוניברסיטאות שונות בישראל, והמשיך לתעד ולפרסם ספרים מובילים בתחומי עיסוקיו. רשימת הפרסומים שבסוף ספרו מקיפה 98 פריטים. אלה כוללים עשרות ספרים שכתב וערך, וכן מאמרים ופרקים שהתבקש לכתוב בתחום מומחיותו. על כל אלה קיבל בשנת 2019 פרס מפעל חיים מהאגודה הישראלית לקרימינולוגיה.

בשער הרביעי מסכם המחבר את הפעילות שפורטה בשערים הקודמים, ומספק תובנות על דרכי ניהול כלליות. באמצעות גישת המערכות המורכבות מתוארת ההשפעה ההדדית של הארגונים שעבד בהם על התפתחותו של מאיר, ולהפך. ניתוח אינטגרטיבי מגובה בהפניה למקורות שונים מציג ארבעה מעגלים המקיפים זה את זה ושלובים זה בזה: האדם ואיש המשפחה, העובד בארגון, המערכת הכלל משרדית-ארגונית, ותהליכים סביבתיים כלל-חברתיים.

לסיכום, ספרו של ד"ר מאיר חובב הוא "מסע אישי" המשתלב באופן מרתק עם מגוון רחב של אירועים, היכרויות, מצבים ותהליכים שעברו על ארגונים מרכזיים בישראל. הספר ראוי לעיון לא רק בשל סיפור החיים המרתק, אלא גם בשל הניסיון, הידע והתבונה המשתקפים ממנו. הוא מעניין ומאתגר, ומומלץ בחום לכל מי שמתעניין, מנהל, מטפל וחוקר את התחום הכה חשוב של טיפול באוכלוסיות מוחלשות, ובנושאים רבים העומדים בחזית העשייה החברתית.

Policy entrepreneurship at the street level: Understanding the effect of the individual

Nissim Cohen

Cambridge University Press: Cambridge Elements in Public and Non-profit Administration. 2021. 88 pages

סוקרים: רוני סטריאר' ותמר שורץ-זיו

פרסום זה של פרופ' ניסים (נסי) כהן יצא לאור בהוצאת קיימברידג' היוקרית, בסדרה חדשה המכונה Element. הסדרה מקדמת פרסומים מדעיים מקוריים, תמציתיים וחדשניים, אשר עברו שיפוט מדעי ומציגים סקירה מקיפה של סוגיה תאורטית בתחומי המדע והאומנות. פרסומו החשוב של פרופ' כהן עוסק בִּזְמוֹת מְדִינִיּוֹת של ביורוקרטים ברמת הרחוב המועסקים בשירות הציבורי. תחום זה זוכה בשנים האחרונות לתשומת לב רבה ולשיח ער במחקר. הפרסום המעניין עוסק בחיבור בין שני גופי ידע תאורטיים: האחד – התאוריה של ביורוקרטיה ברמת הרחוב, אשר פיתח הסוציולוג הנודע מייקל ליפסקי (Lipsky); האחר – ספרות המחקר המתפתחת בנושא יזמות מדיניות. כהן בוחן כיצד בעלי תפקידים בשירות הציבורי בתחומים שונים (חינוך, בריאות, רווחה וכולל) פועלים כיוזמי מדיניות ברמת הרחוב. הספר מעוגן בממצאי מחקר נרחב שערך המחבר בישראל ואשר התבסס על סקר, ראיונות עומק, קבוצות מיקוד וניתוח מסמכים.

הספר מחולק לשישה פרקים: עבודה ברמת הרחוב; משרת הציבור כיום מדיניות; יזמות מדיניות בפעולה: כיצד ביורוקרטים ברמת הרחוב יוזמים שינויים במנהל הציבורי; מה עובדים בשירות הציבורי חושבים על יזמות מדיניות; כיצד ניתן לעודד יזמות מדיניות בשירות הציבורי. הפרק האחרון דן במגבלות ובסכנות של יזמות מדיניות ברמת הרחוב.

המחבר מתבסס על תפיסתו של ליפסקי, אשר גרס שביורוקרטים ברמת הרחוב הם "עובדי שירות ציבורי אשר על פי תפקידם יוצרים אינטראקציה ישירה עם אזרחים במהלך עבודתם, ויש להם מרחב רחב של שיקול דעת מהותי בביצוע עבודתם" (Lipsky, 2010, p. 3), לרבות פירוש של המדיניות, יישומה ולעיתים יזומה. מרחב פעולה זה מתאפשר בשל המאפיינים השונים של עבודתם של נציגי הביורוקרטיה הנמצאים במגע ישיר עם צרכני שירות. עובדי ציבור אלה פועלים על רקע מדיניות שלא תמיד הולמת את צורכיהם של צרכני השירות, על רקע הנחיות לא ברורות, וכן על רקע מגבלות תקציב המחייבות לעיתים קרובות יצירת סדרי עדיפויות. על פי ליפסקי, עובדי ציבור אלה מונעים בעיקר מהרצון לפקח על לקוחותיהם תוך

1 פרופסור אמריטוס, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה

2 דוקטורנטית, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה

שמירה על שיקול דעתם כבעלי מקצוע. במציאות המתאפיינת במשאבים מוגבלים, בדרישות סותרות ולא ברורות ובמדיניות עמומה, ביורוקרטיים ברמת הרחוב אינם יכולים לעמוד בהיקף או במהות דרישותיו של הלקוח במלואן, ולכן הם מנצלים את מרחב שיקול הדעת המצוי בידם כדי לענות על צרכיו.

חקר דרכי השימוש בשיקול הדעת (Discretion) הוא אחד המוקדים המרכזיים של המחקר הקיים בתחומי הסוציולוגיה, מדעי המדינה והרווחה. חיבורו של פרופ' כהן מראה כיצד ביורוקרטיים ברמת הרחוב מנצלים הזדמנויות הניתנות להם כדי ליזום מדיניות שתקדם את תחום עשייתם. לצד האינטרס לקדם את מעמדם בארגון באמצעות מעורבות ביזמות מדיניות, הם מנסים ליצור אפיקים חדשים והזדמנויות לפעולה באמצעות קידום מדיניות. בעלי תפקידים אלה מעלים רעיונות חדשניים כאסטרטגיה לקידום מדיניות רצויה. על פי כהן, אחד המאפיינים המגדירים יזמי מדיניות בקרב ביורוקרטיים ברמת הרחוב הוא נכונותם להשקיע משאבים אישיים רבים דוגמת זמן, אנרגיה, מוניטין ולפעמים אף מימון עצמי, בתקווה לזכות בתמורה עתידית. עם זאת, הם גם עלולים לחסום שינויים שמציעים אחרים.

הפרסום מציג ממצאי מחקר מטא-אנליזה בתחום של יזמות מדיניות שמתבסס על מאות מחקרים שנעשו ברחבי העולם (פריש-אבירס ואחרים, 2020). במחקר זה נמצא כי יזמות מדיניות בקרב ביורוקרטיים ברמת הרחוב אינה תופעה ישראלית בלבד, וכי היא נפוצה בעשרות מדינות ובתחומי מדיניות שונים. יזמי מדיניות אלה מגיעים מהמגזר הציבורי ומהמגזר השלישי, ומנסים להשפיע על המדיניות ברמות שונות (מקומית, מחוזית ולאומית). זאת ועוד, הם פועלים בהקשר של משטרים שונים – דמוקרטיים ולא דמוקרטיים.

כהן מציג שלוש תכונות עיקריות של יזמות מדיניות ברמת הרחוב: (1) הרצון לקדם את האינטרס האישי בארגון באמצעות פעילות שמטרתה להשפיע על תוצאות מדיניות; (2) היעדר משאבים הדרושים להשפעה בעלת משמעות על תוצאות המדיניות בדרכים מקובלות; (3) קיומה של הזדמנות להשפיע על תוצאות המדיניות. האסטרטגיות השכיחות הנסקרות בפרסום הן חיפוש פתרונות חדשים, יצירת קשרים בתוך הארגון ומחוצה לו, ומסגור מחדש של הבעיות. כהן אף סוקר בהרחבה דוגמאות היסטוריות ועכשוויות של ביורוקרטיים ברמת הרחוב שהיו מעורבים ביזמות מדיניות. דוגמאות אלו ממחישות לקוראים כיצד יזמות זו מתבצעת הלכה למעשה בתחומים שונים. הפרסום שופך אור חשוב גם על עמדותיהם של ביורוקרטיים ברמת הרחוב כלפי יזמות מדיניות. הוא מראה כי יחסם לתופעה חיובי, וכי הם רואים במעורבות בה הזדמנות שעשויה לייצר תחושת סיפוק ואתגר, וגם לשפר את פני החברה.

בפרק החמישי של הספר שוטח כהן בפני קובעי מדיניות המלצות פרקטיות שמטרתן לעודד יזמות מדיניות בקרב ביורוקרטיים ברמת הרחוב. עם המלצות הללו נמנים חיזוק של ההשתתפות הפוליטית, יצירת סביבה ארגונית תומכת, הקניית ידע פרופסיונלי ופוליטי, וכן יצירת הזדמנויות. המלצות נרחבות אלו הן אחת החוזקות הבולטות של הפרסום, שכן הוא מיטיב לשלב בין תאוריה עשירה לבין המלצות לפרקטיקה.

השאלה המרכזית הנידונה בפרסום היא אם יזמות פוליטית של ביורוקרטים ברמת הרחוב היא רצויה. תשובתו של כהן לכך אינה חד-משמעית. מחד גיסא, יזמות מדינית חשובה לרענון מדיניות ולקידום מענים לצורכי הציבור. כמי שפועלים בשדה באופן יום-יומי, ביורוקרטים ברמת הרחוב מכירים על בוריים את הצרכים והמצוקות של משתמשי השירות הציבורי, וביכולתם לשפוך אור חשוב על החסמים במדיניות הקיימת ובתוצאותיה. מאידך גיסא, תופעה זו מעצם מהותה מעלה סוגיות אתיות וארגוניות רבות. אלה מטילות צל על יכולתם של ביורוקרטים ברמת הרחוב לקדם מדיניות המבוססת על שיקול דעת רחב, המביא בחשבון אינטרסים כלליים – ובראש וראשונה האינטרס הציבורי.

ספרו של פרופ' כהן הוא תוספת חשובה למדף הפרסומים העוסקים בתאוריה של ביורוקרטיה ברמת הרחוב, ורלוונטי לכל מי שמתעניין בעיצוב מדיניות חברתית המתגבשת מלמטה-למעלה. הספר תורם תרומה ניכרת הן לחוקרים באקדמיה הן לביורוקרטים ברמת הרחוב, למנהלים ולקובעי מדיניות.

Social policy: A critical and intersectional analysis

Fiona Williams

Polity Press. 2021. 281 pages

סוקרת: אורלי בנימין¹

פיונה ויליאמס היא חוקרת ותיקה של מדיניות חברתית, השוקדת זה שנים רבות על פיתוח הפרספקטיבה הביקורתית בתחום. ויליאמס היא פרופסור אמריטה של בית הספר לסוציולוגיה ולמדיניות חברתית באוניברסיטת לידס באנגליה, וזהו ספרה השמיני. הספר הנסקר כאן הוא פיתוח של ספר שפרסמה ב-1989 בשם דומה, וצוטט ביותר מאלף פרסומים קודמים: **מדיניות חברתית: מבוא ביקורתי לסוגיות של מגדר, גזע ומעמד**.² אחת הסוגיות המרכזיות שהיא דנה בהן במהדורה הנוכחית היא הזיהוי של הכוחות החברתיים שהם כיום בעלי השפעה טרנספורמטיבית ויכולת לקרוא תיגר על מדיניות חברתית ניאו-ליברלית. ובניסוח אחר: האם כוחות חברתיים יכולים לצבור עוצמה במידה שתאפשר להם להנחיל דרכי מדיניות חברתית חדשניות, ליצור מערכת שבה הטווח הרחב של צרכים וזכויות רווחיות יזכו להיענות וליחס מכבד? בגישה הביקורתית ומצליבת המיקומים, פיונה ויליאמס אינה דוחה

1 פרופסור, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן

2 Williams, F. (1989). *Social policy: Issues of race, gender and class*. Polity Press

את שאלת ההתנגדות או המחאה לפרק אחרון ושולי, אלא מייחסת לכוחות המתנגדים ולשיתופי הפעולה ביניהם את האחריות למדיניות החברתית בתחום הרווחה – במיוחד כשהם מתמידים בזעקתם. אם כך, היא אינה מתייגת את כוחות ההתנגדות למדיניות נאו-ליברלית ממסחרת כנציגים של אידיאליזם הזוי הקורא באפלה ונותר בה, אלא ככוחות בעלי יכולת לשנות גם כשהם מכוונים כשוליים במתקפות ריאקציוניות ופופוליסטיות.

מנקודת מבטה של ויליאמס, יש למקם מאבקים חברתיים גבוה במדרג הכוחות המעצבים מדיניות חברתית. לראיה היא מצביעה על ההצלחה של כוחות ההתנגדות לגרום בזמן משבר הקרוונה לנסיגה מהמדיניות הנאו-ליברלית, עד כדי מימון של תמיכה חברתית והתייחסות לצרכים דחופים של אוכלוסיות פגיעות ובהן חולים, קשישים ונפגעות אלימות. באמצעות החיבור בין גישה ביקורתית לבין הצלבת מיקומים מראה ויליאמס כיצד התנגדות מאורגנת חייבה את בריטניה להתייחס לעובדה כי אלו שבתחתית המדרג הגזעי/מעמדי נפגעו בקרוונה קשה יותר מאחרים.

נקודת המבט המקורית שלה מכוונת לחקר משמעות הצטלבותם של המשברים העכשוויים. ההגדרה "מצטלב" בהקשר זה משמעה שכל משבר תורם לאחר ונתרם ממנו, ובמיוחד – כל משבר מהווה הקשר קריטי למשבר האחר: המשבר הפיננסי של הקפיטליזם מצטלב עם משבר הטיפול (היעדרו של כוח עבודה ברמות המיומנות השונות ובהיקף ההולמים את גודל האוכלוסייה בשירותי הבריאות, החינוך והרווחה). שני אלו מצטלבים גם עם המשבר הפוסט-קולוניאלי בצורתו כרצף משברי ההגירה מהדרום הגלובלי, משבר האקלים ומשבר האלימות הגואה, וגם אלה מצטלבים במידה מסוימת עם משבר הדמוקרטיה, למשל, כפי שהוא מתבטא כאובדן היכולת לתת אמון במומחים. הוספת ההתבוננות בהצטלבות משברים גלובליים להתבוננות בהצטלבות של מיקומי המגדר/מעמד/גזע ועוד מאפיינת את המחשבה של ויליאמס בדבר הצורך המתמיד במחקרים שאינם מבחינים בין המאקרו של החיים החברתיים לבין המיקרו שלהם, אלא מבליטים את מנגנוני ההשפעה ההדדית ביניהם, ומכאן הדגש החזק שלה על פועלות (אייגניסי). הגישה הסוציולוגית של אנתוני גידנס (Giddens) מיושמת כאן לחקר תהליכי התעצבותה של המדיניות החברתית בכל הרמות. מתוך הצטלבות המשברים ויליאמס בוחרת להצליב ארבעה: הקפיטליסטי, הטיפול, החברתי-רבייתי והאקלימי. היא מניחה את היסודות להצלבת המשברים באמצעות טיעוניה של ננסי פרייזר (Fraser) בדבר התלות ההדדית בין המשברים, וביתר ספציפיות: התהליך שבו האובססיה הקפיטליסטית לצמיחה ולרווחיות יצרה את משבר הטיפול, את משבר ההגירה הפוסט-קולוניאלי ואת משבר האקלים, עד כדי הותרת כדור הארץ ללא עתיד.

ויליאמס קוראת תיגר על חוקרי המדיניות החברתית, שנמנעו עד היום מהעיסוק בהצטלבות המשברים וניסחו דרכי מדיניות חברתית המתעלמות מטווח רחב של פגיעויות שיצרו הניהוליות המוסדית, הגזענות, הסקסיזם, העדפת הגוף השלם ועוד. רק גישה של הצלבת משברים תאפשר ניתוח של הכלכלה הפוליטית הטראנס-לאומית, ניתוח הנדרש לנו כיום להבנת המדיניות החברתית והכוח שלה לכוון בני אדם והתנהגויות. כשהיא שוזרת יחד הצלבת מיקומים וביקורתיות, ויליאמס מתעקשת על הרלוונטיות של כל צורותיהם של מבני העוצמה

ואי השוויון החברתיים לדיון במדיניות חברתית. מיפוי של המערכות הפוליטיות בכל אחת מהמדיניות מחד גיסא, ושל המערכת הפוליטית הטרנס-לאומית מאידך גיסא, הוא הקשר חיוני להבנת צמיחתן של פרקטיקות מדיניות חברתית. יתרה מזו, הקשר זה הכרחי להבנת דרכי השעתוק של כלל ממדי אי השוויון החברתי, ברמות השונות של ביטוייו: החל מזהויות וגבולות, עבור דרך האתיקה הפוליטית של הטיפול (הזכות לעסוק בעיסוקי הטיפול בלי לשלם את מחיר העוני והתלות הכלכלית), וכלה בעוצמת השליטה של הפיננסיאליזציה בקפיטליזם הגלובלי העכשווי. במילים אחרות, גישתה של ויליאמס לחקר המדיניות החברתית מכלילה לא רק אקטיביסטיות/ים המובילות/ים מאבקים חברתיים, אלא גם חוקרות/ים של מדיניות חברתית המיישמות/ים גישות ביקורתיות כלפי כלל העמדות החברתיות המוצלבות. אף שהיא אינה מתעלמת מן הכשלים בגישות המנסות ליישם ניתוחי הצלבה מורכבים, היא גורסת כי הכרחי לשלבן בכל גישה ביקורתית למדיניות חברתית, ובניתוחים המתמקדים באתיקת טיפול פוליטית (political ethics of care). שילובן הכרחי לחשיפת כוחה של המדיניות החברתית הנוהגת לכונן משטרים דכאניים ביחס לכל מיקום חברתי.

דרכה של ויליאמס לכונן את אחריות האקטיביזם למדיניות החברתית שנוקטות הרשויות עוברת דרך טווח של גישות ביקורתיות ומצליבות מיקומים, אשר תנועות חברתיות שונות וארגוני חברה אזרחית רבים ניסחו וקידמו מאז המשבר של 2008. לשיטתה, התמקדות זו בפעולה הפוליטית המשותפת והמאורגנת היא המתודולוגיה הנכונה לחילוץ כיוונים אפשריים להצמחת שיתופי פעולה, ולהנחיית מאבקים עתידיים למען מדיניות חברתית המגלמת צדק חברתי. המיפוי של המפגש המתמשך בין מעצבי מדיניות לבין אקטיביסטיות/ים של צדק חברתי, הקוראות/ים לשינוי חברתי במגוון סוגיות, חושף את הקוראות/ים לחזון התאורטי של ויליאמס, שתכליתו התקדמות לקראת כלכלה פוליטית של טיפול ברמה הטרנס-לאומית. בחזונה היא מדגישה את הצורך בחשיבה שהיא טראנס-לאומית, כחלופה להיסטוריה של מערכות רווחה לאומיות אשר צמחו מתוך הקשרים תרבותיים ספציפיים. מבחינה זו היא מאמצת את המסורת הפוסט-קולוניאלית הביקורתית, הטוענת כי מימונה של מדיניות חברתית אינו יכול להיעצר בגבולותיו של הצפון הגלובלי, ועליו להביא בחשבון שנים של ניצול ושעבוד של הדרום הגלובלי. לדידה, על חוקרי המדיניות החברתית לבחון את משבר הטיפול, את אי הצדק האקלימי ואת הגבולות המוגזעים כמקשה אחת. רק בדרך זו ניתן יהיה לדחות את הנחת העבודה ולפיה אפשר להקנות זכויות חברתיות רק לקולקטיב הומוגני.

הספר נחלק לשלושה. בחלקו הראשון נבחנים המקורות התאורטיים של המסגרת האנליטית המנחה את ויליאמס. שני הפרקים בחלק זה מציגים את האופן שבו היא מציעה לטוות יחד את הגישה הביקורתית ואת גישת הצלבת המיקומים, ומציעה להצליב, כאמור, לא רק מיקומים חברתיים אלא את המשברים עצמם. הפרספקטיבה האינטגרטיבית שהיא מעמידה מתורגמת לניתוח מדיניות רווחה באמצעות התמקדות בשעתוק של עמדות הכוח כפי שהוא מובטח על ידי פרקטיקות מדיניות, ובמיוחד אלו המכונות צעדי צנע (Austerity). הדרך האנליטית לניתוחן של הרמה הגלובלית והרמה המקומית בד בבד מודגמת באמצעות ארבעה עמודי תווך של ניתוח מדיניות: משפחה, אומה, עבודה וטבע. כל אחד מאלו מעוצב על ידי גבולות מוגזעים

(המתייחסים למשמעויות של גזע כפי שעוצבו בעבדות, בקולוניאליזם, במשבר ההגירה), משבר האקלים וההרס האקולוגי, פרוץ חברתי וחולדה, וכמובן, הניהול הפיננסי. בדרך זו היא מראה כי עלינו לכתוב על מדיניות חברתית בלי לשמוט את ההיסטוריה הגזענית שהותירה בה את רישומה. החשיבות הרבה שוויליאמס מייחסת לגזענות כרוכה בהכרה כי ההיסטוריה הגזענית היא יצרנית של טראומה, ניצול, נישול ודיכוי, ושכל אחד מאלו הוא יצרן של צורך המחייב התייחסות ומענה מצד המדיניות החברתית. בהקשר זה ויליאמס מציבה תמרוך אזהרה, כלומר תובעת חשיבה מקיפה שתבטיח כי היעדר כוח לא ימנע מימוש זכויות וקבלת מענה.

חלקו השני של הספר מיישם את המסגרת התאורטית לבחינת שלושה שדות מובחנים: מדיניות הצנע באנגליה (פרק 4); שאלת הפועלות, האקטיביזם וההתנגדות (פרק 5); והפוליטיקה הטראנס-לאומית של הטיפול (פרק 6). שלושת הפרקים הללו מפנים את תשומת הלב להתנסויותיהן של נשים כפי שעוצבו בשנים של מדיניות צנע, במיוחד מבחינת העוני והתלות שלהן כמחויבות לטיפול בשכר ושלא בשכר. היא טוענת שהתדרדרות זו, והאצת הגירעון הטיפולי בהקשר זה, הביאו לכך שכשהופיע משבר הקוביד-19 מערכות הבריאות, החינוך והרווחה היו מכורסמות, אם לא הרוסות, וללא יכולת להתמודד עם המגפה. בהינתן הפרספקטיבה הממוקדת באחריות לעבודת הטיפול בבית ובעבודה, ויליאמס עוקבת אחר טווח רחב של מיקומים חברתיים ופוליטיים כדי להראות עד כמה משבר הבריאות גבה את מחיריו דווקא מאלו הממוקמים וממוקמות בעשירונים התחתונים.

ויליאמס מייחסת את הפועלות ואת היכולת להצטרף לפעולת התנגדות קולקטיבית לאלו היודעים לזהות הזדמנויות, וכך מצליחים להפוך את מערכת הרווחה למערכת אמביוולנטית, למערך של מרחבים שבהם מנגישות הטיפול פוגשות את הנזקקים והנזקקות לטיפול ובונות עימם מערכות יחסים משמעותיות. הן עושות זאת למרות ההסדרה הכלכלית המכוונת להשלטת עקרון המסחור, המאיין את היחסים שהם כה קריטיים לטיפול. מושג הפועלות של ויליאמס, ובמיוחד ראייתה את התנאים שבהם הפועלות משגשגות למרות המשילות הניאו-ליברלית, צומח מתוך שלושה פרויקטים תאורטיים מוקדמים: מרחבים של עוצמה פוליטית, מבני רגשות, וסובייקטים מוכפפים. כל השלושה מכוננים פועלות ככוח הנחוש המקיים את הרוח הדמוקרטית של אזרחות וזכאות. בצורותיה השונות, הפועלות מתחברות לעוצמה המצליחה לפעול גם נגד כוחות שיטור המגינים על האליטות. שוב, ויליאמס אינה מותירה את הדיון בהתנגדות בשוליים, אלא מנכיחה ומאדירה את המאמצים הקולקטיביים לקרוא תיגר על אופני התפעול העכשוויים של מערכות חברתיות. ניתוח הדינמיקה שבין אי שוויון קיצוני לבין מאמצי ההתנגדות להשלכותיו מורחב ומגיע גם אל הדרום הגלובלי וגם לאלו הלכודות ביחסים הירארכיים של טיפול, אלו שמצאו את עצמן חשופות לחלוטין בזמן המגפה. גישת הצלבת המיקומים מיושמת גם בניתוח התנסויותיהן של מהגרות עבודה המגיעות מהדרום הגלובלי לצפון הגלובלי, והחוזקה של גישתה של ויליאמס מתגלה שוב כאשר היא מכוונת את תשומת הלב לתנאים הקשים, המשעבדים כמעט, שמהגרות העבודה נתקלות בהם.

בחלקו השלישי של הספר ויליאמס מציגה שני פרקי חזון. בפרק 7 היא פורסת חזונות שמעלות כיום פמיניסטיות מכל העולם בניסיון לדמיין את החברה הצודקת – זו שתהיה מבוססת על אתיקה פוליטית של טיפול המעוגנת בטיפול הדיאלוגי, בצדק אקלימי ובדה-קולוניאליזציה. היא מפתחת את הדיון באפשרויות הנוצרות כיום באמצעות מאבקים ושיתופי פעולה סולידאריים אקו-רווחתיים,¹ אשר מקדמים את עקרונות האתיקה הפוליטית של הטיפול. עיקרה של זו הוא כבוד הן לזכותה של מעניקת הטיפול לחיים בכבוד הן לזכותה של מקבלת הטיפול להקשבה מכבדת לצרכיה. הפרק המסכם, המציג שוב את גישתה התאורטית של ויליאמס כפי שפותחה לאורך הספר, פורס חזון של דיסציפלינה אקדמית של מדיניות ציבורית אשר תושתת על העקרונות של ביקורתיות ושל הצלבת מיקומים. בחזונה, ויליאמס רואה שדה הצבר ידע המחויב שלא להעביר לשוליים שום היבט של גזע וגזענות, אלא משלב בכל רמות הניתוח חשיבה ביקורתית נגד גזענות.

דעתי היא שהניתוח המצוין המובא בספר ישמש סטודנטים וחוקרים בתחום המדיניות החברתית, בכל הדרגות, כמשאב הוראה ומחקר מעולה. אני סבורה שפיונה ויליאמס הצליחה להציג דוגמה לניתוח פמיניסטי אתי של הזמן שאנו חיים בו, זמן שעוד יזין וישכיל את הדור הבא של הגות פמיניסטית, דור שעבורו הצלבת מיקומים היא כבר מחויבות אתית וביקורתית קיימת ואף מתחזקת.

1 מאבקים המשלבים במאבק במשבר האקלים מודעות לכך שאלו העתידים לשאת את מחיריו הם בראש ובראשונה מי שכיום מופקרים ומופקרות על ידי מערכות הרווחה וסובלים מהיעדר דיור, דיור מסוכן, עוני אנרגטי, ואלימות מגדרית - כולם גורמים המגבירים את הפגיעות לאסונות אקלים.